

Лук'янчиков Євген Дмитрович

доктор юридичних наук, професор

Національний технічний університет України «КПІ»

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Розслідування кримінальних правопорушень складний інформаційно-пізнавальний процес, порядок здійснення якого врегульовано нормами чинного Кримінального процесуального кодексу. Зважаючи на широке розмаїття кримінальних правопорушень та складності, в багатьох випадках, встановлення обставин їх підготовки, вчинення та приховування, слідчому недостатньо лише ґрунтовних знань в галузі правових наук. З'ясування низки обставин кримінальних правопорушень вимагає використання спеціальних знань в галузі науки, техніки мистецтва та ремесла.

Використанню спеціальних знань в пізнавальній діяльності з розслідування злочинів здавна приділялася увага науковців і практиків. Сьогодні можна зустріти пропозиції про доцільність розглядати спеціальні знання в широкому та вузькому розумінні, що дозволить точніше з'ясувати сутність і природу даної наукової категорії.

У широкому розумінні спеціальними знаннями в кримінальному провадженні слід розглядати будь-які професійні знання, що необхідні для вирішення питань в процесі здійснення досудового та судового провадження.

Останнім часом кримінальне провадження все більше набуває ознак змагальності, а сторони мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів і інших доказів. У зв'язку з цим сторони повинні мати рівні права на використання спеціальних знань, з метою реалізації загальної засади змагальності кримінального провадження (ст.22 КПК України). Це дозволяє підійти до розподілу спеціальних знань на групи залежно від суб'єкта їх використання: а) спеціальні знання осіб сторони обвинувачення; б) спеціальні знання осіб сторони захисту; в) спеціальні знання осіб, що залучаються сторонами процесу до вирішення завдань кримінального провадження.

Докладний аналіз суб'єктів, видів та форм використання спеціальних знань стороною обвинувачення зроблено Б.В. Романюком [1]. Про можливість використання спеціальних знань в процесі доказування адвокатом-захисником (представником сторони захисту) згадується в академічному курсі криміналістики, що підготовлений авторським колективом Академії адвокатури України [2, с.49-52]. Проте дане питання потребує поглибленого самостійного дослідження у зв'язку з набранням чинності нового КПК України.

Еволюція форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні пройшла тривалий шлях пошуків і перетворень. Від розгляду однієї широкої форми в вигляді судової експертизи прийшли до диференціації форм на ті, які передбачені або не передбачені у КПК, результати яких мають або не мають доказового значення, за суб'єктом їх використання [3, с.206-207].

Докладніше зупинимося на використанні спеціальних знань особами, що залучаються сторонами процесу до вирішення завдань кримінального провадження. В першу чергу це стосується особи, яка володіє певними спеціальними знаннями і може набути статусу спеціаліста, права і обов'язки якого викладені в ст.71 чинного КПК України. На відміну від КПК України 1960 р., чинний КПК передбачає залучення спеціаліста за наступними напрямками: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч.2 ст. 71 КПК України); б) для надання консультацій з

питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч.1 ст. 71; ч.1 ст.360 КПК України); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів у суді (ч.1 ст.360 КПК України). Таким чином використання спеціальних знань у формі отримання консультацій обізнаних осіб набуло законодавчого закріплення. Разом з тим деякі питання одержання консультацій та їх процесуального оформлення, особливо під час досудового провадження, потребують подальшого врегулювання. Так, якщо спеціаліст бере участь у слідчій дії, застосування його професійних знань і науково-технічних засобів відбувається під контролем і в межах визначених слідчим. Процес і результати такої діяльності знаходять відображення у протоколі відповідної процесуальної дії. Отримані у такий спосіб відомості є доказами у кримінальному провадженні.

Роз'яснення спеціаліста, надані на підставі його спеціальних знань у суді подаються ним у письмовій формі і є доказами у кримінальному провадженні (ст.99 КПК України).

Консультації спеціалістів тривалий час відносили до не процесуальних форм використання спеціальних знань. Результати їх застосування не завжди можна було побачити в матеріалах кримінального провадження.

Дана форма використання спеціальних знань набула широкого застосування на практиці, що привернуло увагу науковців. В результаті тривалої дискусії перевагу набула думка про доцільність подібних консультацій в оперативно-розшуковій і кримінально-процесуальній діяльності з виявлення і розкриття кримінальних правопорушень. Разом з тим, дискусійними залишаються питання щодо змісту, форми фіксації та доказового значення консультацій. Консультації у кримінальному провадженні можна розглядати як засновані на спеціальних знаннях умовиводи і роз'яснення спеціаліста, які повідомляються в усній чи письмовій формі з питань, що потребують спеціальних знань.

Передбачивши можливість отримання консультацій на досудовому розслідуванні і в судовому розгляді, законодавець надав їм значення процесуальних засобів використання спеціальних знань. Для консультацій, які надаються під час судового розгляду передбачена усна форма. Це повною мірою відповідає характеру такої діяльності. Запитання сторін і відповіді на них спеціаліста як консультанта знаходять відображення у протоколі і до них можна звернутися у будь-який момент, коли у цьому виникає необхідність. Щодо форми отримання консультацій під час досудового розслідування у КПК не згадується. На цій підставі Р.Л. Степанюк робить висновок, що такі консультації залишаються непроцесуальною формою використання спеціальних знань [3, с.211]. Дане твердження викликає певні сумніви. По-перше, дана форма використання спеціальних знань визначена в КПК, а тому не може не визнаватися процесуальною. Для прикладу, в КПК України 1960 р. згадувалось про відібрання пояснень, але вимог і форми до них не визначалося. Процесуальне значення таких пояснень не заперечувалось. По-друге, консультації під час досудового розслідування можуть надаватися в усній і письмовій формах. Будь-яка із сторін (частіше сторона захисту) може звернутися до спеціаліста певної галузі знань для роз'яснення питань, що викликають певні сумніви. За результатами такої консультації запитуюча сторона отримує письмову відповідь (документ), яку може представити слідчому. По-третє, в ряді випадків консультативна діяльність і її результати заходять відображення в документах, що складаються під час проведення відповідних процесуальних дій. По-четверте, на особу, яку запрошено як спеціаліста поширюються права і обов'язки, що передбачені ст.71 КПК України. Таким чином, надання спеціалістом консультацій під час досудового розслідування слід визнати процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Романюк Б.В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Б.В. Романюк. – К. : Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010.
2. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2011.
3. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р.Л. Степанюк; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. / А.Ф. Волобуєва. – Х. : НікаНова, 2012.